

INNHold

1. Sammen drag – hovedkonklusjoner	2
2. Nærmere gjennomgang – Antall og fordeling	3
2.1 Generelt	3
2.2 Totalantallet siste seks år	3
2.3 Fordeling på forsvarsgrener	4
2.4 Forseelsesens art	5
2.5 Valg av refselsesmiddel	5
2.6 Personellkategorier	6
3 Klagesaksbehandling	6
4 Uttalelser i klage- og kontrollssaker	7
4.1 Generelt	7
4.2 Kontrollssaker	8
4.3 Klagesaker	8

Vedlegg: Refselsesstatistikk

FORSVARET I 2001

1. Sammendrag - hovedkonklusjoner

Vedlagt følger refselsesstatistikk for 2001. Totalt antall refselsener registrert hos Generaladvokaten er 2.091 mot 2.399 foregående år.

Statistikken viser totalt sett en nedgang i antall refselsener på 308 sammenliknet med 2000, noe som utgjør en prosentvis reduksjon på 13 %. Det mangler imidlertid innsendelse fra enkelte avdelinger for enkelte måneder, slik at statistikken er noe ufullstendig.

Den mest korrekte målestokk for utviklingen er å sammenligne antall refselsener med antall soldatårsverk. Dette for å medta i beregningen endringer i mannskapsstyrken. En slik sammenligning viser at fra 2000 til år 2001 har antall refselsener per soldatårsverk holdt seg på 0,15. Følgelig er det grunn til å anta at refselseshyppigheten holder seg relativt konstant. Tallene for de siste årene viser også dette, hvor antallet refselsener per soldatårsverk kun viser en liten variasjon mellom 0,14 – 0,18.

1988: 0,51 refselsener pr. soldatårsverk
1989: 0,40
1990: 0,36
1991: 0,25
1992: 0,23
1993: 0,19, beregnet i forhold til plantallet for bevilgningene.
1994: 0,16, beregnet i forhold til faktisk forbruk.
1995: 0,16
1996: 0,18
1997: 0,15
1998: 0,17
1999: 0,14
2000: 0,15
2001: 0,15

Ulovlig fravær er fortsatt den vanligste overtredelse, men viser en synkende tendens. I 2001 utgjorde 30,6 % av overtredelsene ulovlig fravær mot 38,9 % året før. Brudd på rusmiddelreglene holder seg på omtrent det tilsvarende som forrige år, det vil si 19 %. Kategorien *forsovelser* viser imidlertid en liten økning.

Refselsesmiddelet bot er fortsatt det mest brukte, med 80 % av antallet refselsener. I 2000 utgjorde imidlertid bøtene 84,2 %. Arrest ble brukt i 7,2 % av tilfellene i år 2001 mot 4 % året før. Frihetsinnskrenkning ble brukt i 8,2 % av sakene mot 6,4 % året før. Det synes derfor å være en tendens i retning av en liten økning i bruk av både arrest og frihetsinnskrenkning, med en tilsvarende reduksjon i bruken av bot.

Klagehyppigheten til første klageinstans økte siste år fra 9,7 % til 11,3 % av antallet ilagte

refselser.

2. Nærmere gjennomgang - antall og fordeling

2.1 Generelt

Tabellene er presentert som regnearkskjema. Dette gir mulighet for å sammenholde arten av forseelse med valg av refselsesmiddel, og til en viss grad også med utmålingen. Statistikken er likevel noe ufullstendig, da det mangler opplysninger fra enkelte avdelinger. Videre er det enkelte avdelinger som har forsømt den månedsvise innsendelse til refs kontroll og hvor vi kun har fått opplyst antallet – ikke hva slags refselser som ble gitt. Det antas imidlertid at de tall som er tatt med gir et nokså representativt bilde av fordelingen hva angår valg av refselsesmiddel og type forseelse.

Unøyaktigheter oppstår også hvor vedkommende er refset for flere disiplinære forhold i samme refselsesordre. Slike refselser er i statistikken bare registrert under det mest alvorlige forhold.

Rapporten er også i år noe forsinket. Dette skyldes at enkelte avdelinger fortsatt er svært sene med innsendelse av månedsrapporter. Videre er det enkelte avdelinger som ikke er kjent med den ”doble” kontrollen som reglementet oppstiller og følgelig ikke sender refselsene til Generaladvokaten for kontroll etter å ha mottatt bemerkningene fra krigsadvokatene.

2.2 Totalantallet siste seks år:

Utvikling de siste årene:

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Total	3538	3353	3052	3113	2529	2399	2091

Statistikken viser totalt sett en jevn nedgang i antall refselser de siste seks årene, dog med unntak av 1998 hvor tallet gikk noe opp. Nedgangen fra 2000 til 2001 er på 308 refselser. Dette utgjør en prosentvis reduksjon på ca. 13 %. Reduksjonen er større enn hva den var fra 1999 til 2000 hvor den totalt sett var på 130, en prosentvis reduksjon på 5 %. Selv om tallene er noe ufullstendige i 2001, var dette også tilfellet i forhold til tallene for foregående år. En sammenligning av innleverte rapporter viser at noe færre av landets avdelinger har sendt månedsrapporter i 2001, og tallene blir derfor mindre fullstendige. Det er følgelig rimelig å anta at reduksjonen i ilagte refselser ikke er så stor som tallene skulle tilsi. Hvor stor reduksjon det reelt har vært, er det ikke mulig å si noe sikkert om.

2.3 Fordeling på forsvarsgrener

Siden 1995 har fordelingen utviklet seg som følger:

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Luftforsvaret	574	398	435	474	476	482	312
Sjøforsvaret	694	710	792	777	440	460	328
Hæren og HV	2127	2165	1729	1765	1539	1366	1360
FO og fellesinst.	143	80	96	97	74	89	91
Total	3538	3353	3052	3113	2529	2399	2091

Antall refselsler i Hæren og HV under ett har gått ned med bare seks fra 2000 til 2001, noe som prosentvis utgjør en reduksjon på 0,4 %. For Sjøforsvaret er reduksjonen på 132 refselsler, noe som prosentvis utgjør en reduksjon på hele 28,7 %. Tallene for Sjøforsvaret i 2001 er imidlertid noe mer mangelfulle enn tilsvarende tall for 2000, da det mangler tall for en del måneder fra Sjøforsvarsdistrikt Sør, herunder blant annet KNM Harald Haarfagre hvor det erfaringsmessig ilegges en del refselsler. Videre mangler tall fra og med juni måned for Forsvarskommando Sør-Norge – sjø. (Det kan bemerkes at noen av disse manglene kan skyldes misforståelser og problemer rundt den omorganisering som har funnet sted ved enkelte avdelinger i Sjøforsvaret.) Dette vil sannsynligvis veie opp en del av nedgangen i Sjøforsvaret, men neppe alt. Det er da rimelig å anta at Sjøforsvaret har en reduksjon i antall refselsler på tross av mangler ved statistikken i 2001.

For Luftforsvaret er det også registrert en nedgang i antall refselsler, fra 460 i 2000 til 312 i 2001, hvilket innebærer en prosentvis nedgang på hele 32 %. Dette står i motsetning til en liten økning for antallet ilagte refselsler i Luftforsvaret de foregående år. Tallene er imidlertid ikke fullt ut sammenliknbare, da det mangler en del statistikk som forelå i 2000. Det antas å være av betydning at det mangler tall for årets siste seks måneder både fra Ørlandet og Sørreisa. På bakgrunn av erfaringer fra foregående år er det derimot ikke sannsynlig at disse tallene vil veie opp for hele reduksjonen. Det kan dermed legges til grunn at antallet refselsler i Luftforsvaret har hatt en markant nedgang, selv om nedgangen trolig ikke er så stor som statistikken umiddelbart skulle gi inntrykk av. Illustrerende for nedgangen er antageligvis tallene fra Forsvarskommando Sør-Norge – luft, hvor det var en nedgang fra 121 i 2000 til bare 40 i 2001.

Samlet ser man at nedgangen i antall ilagte refselsler i Forsvaret i 2001 hovedsakelig skyldes en markant nedgang hva angår forsvarsgrenene luft og sjø. Følgelig vil Hæren og HV få en høyere andel av samlet antall ilagte refselsler enn i foregående år. Ut fra statistikken ser vi at antallet refselsler i Hæren og HV i 2000 utgjorde 57 % av det totale antallet, mens den tilsvarende andelen i 2001 utgjør 65 %.

2.4 Forseelsenes art

Disse tallene fremgår av tabellene som ligger vedlagt. Her skal likevel kort pekes på noen hovedtrekk.

Ulovlig fravær er den vanligste overtredelsen og utgjør i 2001 30,6 % av overtredelsene, mot 38,9 % året før. I motsetning til de siste års relativt stabile andel på ca. 40 % av antall

ilagte refselsler, ser vi altså nå en ganske betydelig nedgang i andelen refselsler som angår ulovlig fravær.

Refselsler i forbindelse med *alkohol* er den nest største gruppen. Fra 1998 til 2000 så vi en relativt stor økning i andelen refselsler som angikk brudd på rusmiddelreglene, da prosentandelen økte fra 12,8 % til 19,1 %. Av betydning for denne økningen kan være økt oppmerksomhet og fokus rundt dette problemet i forbindelse med innføringen av Forsvarssjefens rusmiddeldirektiv på vårparten 2000. Fra 2000 til 2001 har andelen holdt seg stabil, da det tilsvarende tallet for 2001 er 19 %.

Når det gjelder refselsler for alvorlige overtredelser som *ordreunntatelse*, *ordrenekt*, *vold/trusler* og *respektstridig opptreden* viser tallene dessverre en økning, selv om den ikke er betydelig. Samlet utgjør denne gruppen 7,4 % i 2001 mot 5,1 % året før.

For overtredelse av kategorien *andre tjenesteplikter* er det en liten økning i 2001 i forhold til året før. I 2000 ble det i denne kategorien ilagt 190 refselsler, noe som utgjorde 9,4 % av det totale antall refselsler. I 2001 utgjør denne kategorien 188 refselsler, en andel på 11 %. Denne kategorien dekker blant annet fravær fra undervisning/oppstilling når mannskapet likevel er i leiren, forsømmelse av kjøkken- eller sambandsvakt, veteranvirksomhet, det å lyve i tjenesteanliggender og andre ufullstendig utførte tjenesteplikter som ikke innebærer ordreunntatelse eller vaktforsømmelse.

2.5 Valg av refselsmiddel

Refselsmidlet *arrest* er benyttet i 7,2 % av tilfellene. Dette er en økning fra året før hvor arrest ble benyttet i 4 % av tilfellene. Andelen tilsvarer imidlertid andelen i årene 1998 og 1999, slik at nedgangen i fjor fremstår som et avvik fra det normale.

Refselsmidlet *bot* er fortsatt det mest brukte, og er benyttet i 80 % av refselsene. Dette er en liten nedgang fra året før, hvor andelen lå på 84,2 %. Av en viss interesse kan det være at det har funnet sted en relativt klar nedgang i andelen bøter gitt i størrelsesorden *over 10* ganger tjenestetillegget, i motsetning til bøter gitt i størrelsesorden *inntil 10* ganger tjenestetillegget, som faktisk utgjør en økt andel. Det synes altså å være en tendens i retning av større forsiktighet med å gi strenge bøter. Mest tydelig er nedgangen i ilagte bøter i de to øverste klassene, som kun kan ilegges overfor vervet menig og befal. Bøter i disse to klassene utgjør totalt bare 0,4 % mot 1,5 % året før.

Frihetsinnskrenkning ble brukt i 8,2 % av tilfellene mot 6,4 % i 2000, altså er det en økning i bruken av dette refselsmiddel i forhold til andre refselsmidler. Tilsvarende tall for 1998 og 1999 er imidlertid 8,2 % og 9,8 %, slik at andelen for 2001 synes ganske stabil sett i forhold til de siste år. Det kan bemerkes at det er stor variasjon med hensyn til hvilke militære avdelinger som benytter seg av refselsmidlet frihetsinnskrenkning. Frihetsinnskrenkning blir stort sett kun benyttet der slik reaksjon har en viss reell virkning, slik som sentrumsnære avdelinger (eksempelvis Garden) og fartøyer (da praktisert som landlovsnekt).

Irettesettelse ble benyttet i 4,6 % av refselsene mot 5,4 % i 2000, det vil si en reduksjon for denne kategorien refselsmiddel. Dette er en fortsettelse av en trend som har gjort seg gjeldende de senere år.

2.6 Personellkategorier

Statistikken viser ikke direkte om den som refses er befal eller menig. Når det gjelder bøter, er imidlertid satsene forskjellige for henholdsvis befal og vervede på den ene side, og vanlige korporaler og menige på den annen side. Rubrikkene "inntil 25 x Tjt" og "25 til 50 Tjt" omhandler befal og vervede (hovedsakelig personell i utenlandstjeneste). Dette refererer seg til kompetansegrensene for henholdsvis kompanisjef og høyere sjef. Overfor vanlig menig personell var grensene som henholdsvis "inntil 10 x Tjt" og "inntil 20 x Tjt". Tjt. vil si tjenestetillegget pr. dag for vanlige soldater. I dag er satsen på 108 kr., etter å ha blitt satt opp fra 102 kr. med virkning fra og med 1. juli 2002. I 2001 var bare 0,4 % av refselsene i kategorien bot over 20 ganger tjenestetillegget. I 2000 var 1,5 % av refselsene registrert i samme kategori, mot 0,1 % i 1999. Økningen i fjor kan antagelig føres tilbake til at det for 1999 og 2001 mangler rapportering fra utenlandsavdelingene, hvor de fleste refselsener mot befal og vervede blir ilagt. (For 2001 er utenlandsavdelingene tatt med i totalantallet, men ikke i den prosentvise oversikten over hvilke refselsener som blir ilagt.)

3. Klagesaksbehandling

Oversikt over antall klagesaker foreligger fra og med 1990. Oversikten er basert på antall uttalelser avgitt av krigsadvokat eller generaladvokat forut for klagesaksbehandling totalt. Tallene er: 1990: 496, i 1991:488, i 1992:474, i 1993:356, i 1994:306, i 1995:392, i 1996:266, i 1997:313, i 1998:316, i 1999:246, i 2000 272 klagesaker. I 2001 ble det behandlet **198 klagesaker**, en nedgang på **27,2 %** fra 2000.

Statistikken for Klagenemnda, som er annen og siste klageinstans, ser ut som følger:

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
saker	63	43	45	61	75	49	44	42	36	33	24

Som tallene viser, er det en viss variasjon av antall saker for Klagenemnda. Likevel synes tallene siden 1995 å gå jevnt nedover. Reduksjonen skyldes trolig delvis den generelle nedgangen i antall refselsener. Det vises for øvrig til egen årsrapport utarbeidet av Klagenemnda.

Statistikken viser prosentvise klagesaker av ilagte refselsler:

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Klager første instans	7,6	7,9	7,8	8,9	11,1	7,9	10,3	10,2	9,7	11,3	9,5
Klager til Klagenemnda	12,9	9,1	12,6	19,9	19,1	18,4	14,1	13,3	14,6	12,1	12,1
Til nemnda av totaltallet	0,98	0,72	0,98	1,77	2,12	1,45	1,44	1,35	1,42	1,38	1,2

Første linje angir altså hvor mange av refselsene som påklages til første instans prosentvis. Prosenttallet påklagede refselsler er det laveste vi har hatt siden 1996. Endringene er imidlertid ikke store, så det bør trolig utvises forsiktighet med å trekke konklusjoner vedrørende den generelle utviklingen på grunnlag av tallene fra 2001.

Annen linje angir hvor mange prosent av disse sakene som blir klaget videre til Klagenemnda, mens den tredje linjen angir hvor mange prosent av samtlige ilagte refselsler som går til Klagenemnda. Selv om disse tallene også avviker noe fra tidligere år, synes det ikke å være grunn til å trekke generelle slutninger ut fra dette.

4. Uttalelser i klage- og kontrollsaker

4.1 Generelt

Generaladvokaten har i 2001 behandlet 80 klagesaker, syv refselsler ble kalt inn til kontroll og det ble avgitt 12 vurderinger av enkeltsaker. I fjerde kvartal er det behandlet 26 klagesaker.

Av de klagesakene som ble undergitt realitetsbehandling i 2001, ble ca. 60 % anbefalt opprettholdt som uendret, ca. 20 % ble anbefalt nedsatt, ca. 15 % ble anbefalt opphevet, mens ca. 5 % ble anbefalt skjerpet.

4.2 Kontrollsaker

Det ble gitt uttalelse i fem av de syv sakene som ble kalt inn til kontroll. I tre av disse sakene var det tvilsomt om tilstrekkelig personell kompetanse til å ilegge refselse forelå, da refselsene var undertegnet *på vegne av* den som hadde refselskompetanse eller var undertegnet av en som i utgangspunktet ikke hadde kompetanse, typisk en nestkommanderende.

Det er ikke adgang til å delegere refselsesmyndighet, se disiplinærloven (disipl) § 12, annet ledd. Imidlertid vil det være den som er kompanisjef til enhver tid som har primærkompetansen. En *fungerende* kompanisjef vil derfor også inneha den personelle kompetansen. I forarbeidene til disiplinærloven (NOU 1980: 58 s. 102, annen spalte) heter det: "[M]yndigheten tilkommer også den som midlertidig er beordret som kompanisjef eller tilsvarende, og den som i kraft av situasjonen må utøve vedkommende sjefs fulle funksjon. Den som bare i en kortere tid, for eksempel 2 - 4 dager, fungerer som sjef, bør likevel ikke utøve disiplinærmyndighet med mindre forgåelsen nødvendigvis gjør en

omgående reaksjon.”

Spørsmålet blir følgelig om den som har undertegnet, og dermed ilagt refselsen, på tidspunktet for illeggelsen av refselsen kan sies å ha fungert som kompanisjef. Vurderingen beror på om det forelå beordring eller om situasjonen tilsa en posisjon som fungerende sjef. Av betydning for vurderingen er også lengden på det øvrige befalets fravær, sammenholdt med betydningen av en rask reaksjon. Dette er forhold som bør fremgå ved fremsendelse til kontinuerlig kontroll av disiplinærmyndigheten.

Etter en nærmere redegjørelse fra de respektive avdelinger, fant man imidlertid at tilstrekkelig personell kompetanse forelå og at refselsene derfor var gyldige.

4.3 Klagesaker

Noen av klagesakene fra 2001 som kan ha allmenn interesse skal nevnes her.

4.3.1 Voldsutøvelse mellom soldater

To soldater var ilagt refselse for overtredelse av alminnelig borgerlig straffelov (strl) § 228, ved å ha utøvet vold mot en tredje soldat. Volden var av relativt grov art, slik at forholdet lå i grenseområdet for hva som bør overføres til sivil straffeforfølgning. Generaladvokaten fant det bevist at hovedgjerningsmannen hadde utført de handlinger han var refset for, og anbefalte følgelig den strenge refselsen opprettholdt. Det var imidlertid ikke ført tilstrekkelig bevis for at den andre gjerningsmannen faktisk hadde utført de voldshandlinger denne var refset for, og det ble derfor anbefalt at man opphevet den ilagte refselse for hans del. Militærpolitiets etterforskning hadde altså ikke belyst de faktiske forhold i saken godt nok til at beviskravene for å ilegge refselse var oppfylt for begge. I slike alvorlige saker er det av stor betydning at militærpolitiets etterforskning er detaljert og utfyllende slik at det ikke foreligger rimelig tvil om hvem som skal ha utført hva.

4.3.2 Militær skikk og orden – uanstendig oppførsel overfor kvinnelig rekrutt på utested

En kvartermester var refset for brudd på militær skikk og orden, jfr. disiplin § 1, ved å ha oppført seg uanstendig ovenfor kvinnelig rekrutt på et utested. Generaladvokaten fant imidlertid at refselsen måtte oppheves, da det ikke var ført tilstrekkelig bevis for klagerens skyld. De påståtte handlinger var begått hele syv måneder før refselse ble ilagt, noe som medfører at det må stilles strenge krav til etterforskning og bevis før skyld anses bevist. Videre hadde ikke fornærmede selv ytret ønske om etterforskning eller forfølgning. Det er på det rene at refselse kan ilegges selv om fornærmede ikke ønsker å forfølge saken, jfr. disiplinærreglementet punkt 9, annet ledd, men i slike tilfeller må det kreves at overtredelsen har en militær side og at refsede er klar over dette. I den foreliggende sak var det ikke tilstrekkelig bevist at refsede faktisk kjente til at fornærmede var militært personell. Generaladvokaten er enig i at det er viktig at avdelingen reagerer mot episoder som bidrar til å skape et dårligere arbeidsmiljø, herunder særlig seksuell trakassering av kvinner i Forsvaret. Dersom en i slike tilfeller ønsker å reagere med en disiplinær reaksjon, er det derimot nødvendig at saken gis tilstrekkelig prioritet hele veien. Det virker generelt uheldig at refselse blir ilagt etter at en sak har ligget ubehandlet i flere måneder.

4.3.3 Uaktsom kjøring – innsyn i sakens dokumenter

En soldat var refset for uaktsom kjøring etter vegtrafikkloven (vegtrl) § 3. Generaladvokaten var enig i avdelingens vurdering av kjøringens art, men bemerket at refselsesordrens grunnlagsbeskrivelse var for knapp, samt at det hadde blitt begått en saksbehandlingsfeil ved at refsede urettmessig ble nektet innsyn i sakens dokumenter. Refselsen ble anbefalt opprettholdt, men med nedsatt bot. Om viktigheten av detaljert grunnlagsbeskrivelse ble det uttalt at når vegtrl § 3 rammer uaktsom kjøring, må det fremgå av grunnlagsbeskrivelsen hvilke ytre kjennetegn ved den aktuelle handlingen som gir grunnlag for karakteristikken. I dette tilfellet var blant annet bilens fart, at det var snakk om en forbikjøring på veg inn mot en sving samt manglende oversikt rundt svingen av betydning. Bare hvor denne typen opplysninger fremgår av grunnlagsbeskrivelsen, vil kontrollorganene kunne foreta en overprøving av refselsens lovlighet. Dette er også ønskelig for å gi refsede bedre mulighet til å vurdere en eventuell klage.

Om innsyn i sakens dokumenter følger det av displ § 17, annet ledd, annet punkt at refsede i utgangspunktet har krav på innsyn i sakens dokumenter. Unntak fra innsynsretten foreligger bare dersom innsyn vil være "utilrådelig", og etter denne ordlyden skal det mye til. I forarbeidene heter det at det må foreligge "særlige grunner". Som eksempel benyttes her fare for rikets sikkerhet og lignende. Andre eksempler kan være at det foreligger en reell fare for represalier ovenfor vitner, selv om det i slike saker må stilles kvalifiserte krav til den fare som påstås å foreligge. Brudd på innsynsretten er en saksbehandlingsfeil som medfører ugyldighet dersom det er sannsynlig at feilen kan ha fått betydning for vedtakets (refselsesordrens) innhold. At innsyn urettmessig er nektet, vil imidlertid til en viss grad også kunne påvirke bevisvurderingen i klageinstansen. Dersom det foreligger bevisvil, vil det gunstigste alternativ for refsede måtte legges til grunn.

4.3.4 Ulovlig fravær fra repetisjonsøvelse - påstand om nødrett.

En soldat ble ilagt 15 dagers arrest for å ha latt være å møte til to firedagers repetisjonsøvelser med ca. ett års mellomrom. Refsede klaget på refselsen og viste til at han hadde store økonomiske problemer på innkallingstidspunktet. Videre viste han til at han ikke hadde fått svar på søknad om utsettelse. Generaladvokaten oppfattet påstanden om store økonomiske problemer som en påstand om at vedkommende hadde vært i en nødrettssituasjon, jfr. strl § 47. Forholdet ble vurdert slik:

"Etter rettspraksis skal det svært mye til før det kan bli tale om en nødssituasjon på grunn av soldatens økonomiske forhold. I Retstidende 1982 s. 1591 uttaler Høyesterett: "Den omstendighet at selvstendige næringsdrivende ved innkalling til militærtjeneste kan utsettes for inntektstap på grunn av tjenesten, er i alminnelig ikke tilstrekkelig grunn til å utebli fra tjenesten. Skal dette kunne godtas, må det som tidligere fastslått i Høyesterett helt ekstraordinære forhold til."

Refsede anfører at han ville nærmet seg konkurs dersom han hadde reist til de pålagte øvelsene. I begge disse tilfellene er det snakk om korte øvelser på kun fire dager. Det er på den bakgrunn vanskelig å se for seg at øvelsene kunne få noen vesentlig innvirkning på vedkommendes økonomiske situasjon. Jeg er på denne bakgrunn enig med krigsadvokaten i at det foreliggende tilfellet ikke kan sies å oppfylle de strenge kravene Høyesterett har oppstilt."

På bakgrunn av dette må trolig kravene til nødrett stilles så strengt at det ikke er tilstrekkelig at øvelsen resulterer i økte utgifter for vedkommende. Klagenemnda har gitt sin tilslutning til dette synet på gjeldende rett.

4.3.5 Ulovlig fravær og hærverk – mistenktes rett til å nekte å forklare seg

En soldat ble ilagt bot som refselse for ulovlig fravær samt for å ha utført hærverk på en bom da han skulle få ut bilen sin fra en parkeringsplass. Det var fra refsende sjef vektlagt i skjerpene retning soldatens manglende vilje til å vedkjenne seg de forhold som utgjorde bakgrunnen for refselsen.

Fra Generaladvokaten ble det vist til at det grunnleggende forbudet mot selvinkriminering medfører at ingen plikter å bidra til sin egen domfellelse. Etter fast praksis kan en mistenkt dermed ikke pålegges å avgi forklaring, og kan heller ikke straffes eller refses for å gi falsk forklaring. Det er heller ikke adgang til å anvende mistenktes manglende vilje til å innrømme forholdet som skjerpene moment ved refselsesutmålingen. På den annen side kan bidrag fra mistenkte til å oppklare saken utgjøre et formildende moment.

Under avhøret av mistenkte ble det videre begått en feil ved at mistenkte ikke ble gjort kjent med sin rett til å nekte å avlegge forklaring. En ytterligere saksbehandlingsfeil som ble gjort, var at refsede ikke fikk innsyn i dokumentene i saken. Utgangspunktet er at mistenkte har krav på å gjøre seg kjent med alle dokumenter i saken med mindre det finnes utilrådelig, jfr. disiplin § 17, annet ledd, annet pkt. I forarbeidene heter det at det må "særlige grunner" til for å nekte innsyn. Som eksempel brukes fare for rikets sikkerhet og liknende. Andre eksempler kan være at det er en reell fare for alvorlige represalier ovenfor vitner. Dersom slike omstendigheter foreligger, bør dette imidlertid fremgå av refselsesordren.

I denne saken forelå det altså flere feil ved saksbehandlingen. Saksbehandlingsfeil fører ikke ubetinget til at en refselse må oppheves og eventuelt ilegges på ny – kun dersom feilen kan antas å ha fått betydning for sakens resultat bør den oppheves. Her ble imidlertid de feilene som var gjort samlet vurdert som så grove at de trolig hadde betydning for sakens utfall. Følgelig anbefalte Generaladvokaten at refselsen ble opphevet og eventuelt ilagt på ny.

4.3.5 Nedsatt refselse grunnet "berettiget harme"

Generaladvokaten behandlet i 2001 to klagesaker der man i begge tilfelle fant å anbefale refselsen nedsatt idet soldatene var i berettiget harme da forholdene fant sted, jfr. strl § 56 nr. 1, bokstav b.

Den første saken gjaldt en soldat som var ilagt åtte dagers arrest for overtredelse av militær straffelov (mil.strl) § 46. Bakgrunnen for refselsen var at det i sammenheng med en skyteøvelse på befalets ordre ble kastet knallskudd bare to - tre meter unna der soldaten lå. Soldaten hevdet umiddelbart å ha blitt truffet av noen fragmenter, noe befalet ikke fant troverdig etter å ha undersøkt vedkommende. Det kom da til kraftig munnhuggeri mellom soldaten og befalet, hvoretter soldaten nektet å etterfølge ordre om å legge seg i stilling igjen.

Generaladvokaten uttalte i saken at overtredelse av mil. strl § 46 forutsetter at ordren som blir gitt er rettmessig. Den klart uforsvarlige bruk av knallskudd gjorde at ordren som ble gitt ikke

ble ansett som rettmessig, og at mil. strl § 46 følgelig ikke kunne anvendes på forholdet. På den annen side var soldatens kjefting og munnbruk av en så grov og truende karakter at forholdet klart falt inn under mil. strl § 39, som nedsetter et forbud mot "respektstridig adferd". Ved utmåling av refselsen måtte man videre ta hensyn til den uforsvarlige aktivitet som var foranledningen til opptrinnet, og som derfor måtte medføre at soldaten kunne sies å ha vært i berettiget harme da hans uttalelser falt. På denne bakgrunn ble refselsen anbefalt nedsatt til bot stor kr. 1200,-.

I den andre saken ble en soldat ilagt syv dagers arrest for å ha overtrådt mil. strl § 46. I motsetning til den første saken, fant man her at ordren som ikke ble etterfulgt isolert sett var rettmessig, men at ordrenektelsen var en direkte konsekvens av at befalet tidligere på dagen hadde gitt en urettmessig ordre i refselseshensikt.

Om denne første ordren ble det uttalt at disipl § 5, første ledd gir en eksklusiv oppramsing av de refselsesmidlene man kan benytte. Det ble også vist til en uttalelse i forarbeidene til disiplinærloven, hvor det uttrykkelig fastslås at andre refselsesmidler enn de som uttrykkelig er hjemlet i loven ikke kan brukes i refselseshensikt (NOU 1980: 58, på side 99).

Den tidligere urettmessige ordre kunne ikke fritta soldaten for å nekte å følge den påfølgende rettmessige ordren, men man fant at soldaten da var i en tilstand av "berettiget harme" og at dette måtte anvendes som et formildende moment ved utmåling av refselsen. Da saken videre hadde tatt lang tid å behandle og soldaten i tillegg var dimittert, fant Generaladvokaten det korrekt å anbefale refselsen nedsatt til bot stor kr. 500,-.
